

Zdzisława S. Specht-Abramiuk

"Bioetyka : w obronie życia
człowieka", Stanisław Warzeszak,
Kraków 2010 : [recenzja]

Collectanea Theologica 81/2, 217-221

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

martwego ciała Jezusa. Leksykon zamyka opis rośliny znanej jako *Zygophyllum dumosum*, po polsku „parolist krzaczasty”, do której aluzje rozpoznano w Lb 33,9-10.

Fachowość i wnikliwość autorki są godne najwyższego uznania, lecz mimo to nie ustrzegła się pewnych niejasności. Tytułem przykładu przytoczmy jedną z nich. Chodzi o słynne słowa z początku Ps 136[137] i pytanie, na jakich drzewach izraelscy wygnańcy do Babilonii zawiesili swoje harfy. W tekście hebr. pojawia się w tym miejscu liczba mnoga *‘ārābim*, urobiona od *‘ārāb*, tłumaczonego jako „wierzby” (np. Biblia ks. Jakuba Wujka i Biblia Warszawsko-Praska) albo „topole” (np. Biblia Tysiąclecia). Słowniki podają, że rzeczownik ten występuje w Biblii w obydwu znaczeniach. Opisując topolę eufracką (łac. *Populus euphratica*), autorka opowiada się (s. 170) za znaczeniem przyjętym w Biblii Tysiąclecia („topole”), natomiast gdzie indziej, opisując wierzbę białą (łac. *Salix acmophylla*), twierdzi, że „hebrajskie słowo *‘arābā(h)* niewątpliwie oznacza wierzbę” (s. 192), a zatem powinna pójść za przekładem Biblii Wujka i jego zwolennikami.

Zamiast zakończenia, warto przytoczyć dwa wnioski sformułowane przez autorkę (s. 25). Pierwszy brzmi: „Przeprowadzone badania i analizy można zaliczyć do badań interdyscyplinarnych, umożliwiających właściwą interpretację określeń botanicznych i ogrodniczych w trakcie tłumaczenia Biblii oraz pozwalających na lepsze zrozumienie kontekstu słów Pisma Świętego”. A drugi: „Aktualna lista gatunków roślin wymienionych w Piśmie Świętym stanowi pomoc w projektowaniu ogrodów biblijnych”. Do tego należy dodać trzecią konkluzję: dobremu rozeznaniu w temacie flory biblijnej sprzyja coraz częstsze zjawisko pielgrzymowania do Ziemi Świętej. Z tego względu leksykon autorstwa dr Z. Włodarczyk stanowi nieocenioną pomoc nie tylko dla biblistów i studentów biblistyki, lecz także dla pielgrzymów udających się do krajów biblijnych.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Ks. Stanisław WARZESZAK, *Bioetyka. W obronie życia człowieka*, Petrus, Kraków 2010, ss. 344.

Recenzowana książka ks. Stanisława W a r z e s z a k a wpisuje się w aktualną debatę publiczną nad sensem współczesnego postępu w dziedzinie nauk przyrodniczych, biotechnologii i biomedycyny. Stanowi przykład uważnego i żywego uczestnictwa chrześcijańskiego etyka w rozstrzygnięciu złożonych kwes-

tii bioetycznych. Jak bardzo publikacja ta jest aktualna, świadczy to, że ukazała się pod nowym tytułem jako drugie, uzupełnione wydanie pozycji: *Przyjąc życie. Bioetyka w obronie człowieka* (Niepokalanów 2008). Pojawienie się jej ponownie na rynku księgarskim odzwierciedla fakt, że podejmuje tematy będące wciąż przedmiotem uwagi i gorących dyskusji w społeczeństwie polskim.

Publikacja składa się z trzech części: wybrane zagadnienia z zakresu bioetyki fundamentalnej i szczegółowej oraz wywiady. Pierwsza część podejmuje konfrontację różnych nurtów myśli filozoficznej i etycznej, które pozytywnie lub negatywnie wpłynęły, i wciąż wpływają, na sposób interpretacji aktualnego postępu naukowego i technologicznego. Znajdujemy tu kompetentnie przedstawioną krytykę takich nurtów ideologicznych, jak redukcjonizm naukowy, utopia i nihilizm. Obok tego zostały przedstawione także pozytywne elementy postępu w zakresie biotechnologii i biomedycyny. Druga część publikacji porządkuje wybrane zagadnienia szczegółowe z dziedziny bioetyki, a wśród nich problemy związane z inżynierią genetyczną, opieką paliatywną i praktyką medyczną. Czytelnik znajdzie tam również poprawne przedstawienie najważniejszych problemów etycznych związanych z opieką nad pacjentami dotkniętymi AIDS, w terminalnej fazie choroby. Interesująco zostało tam ujęte zagadnienie przekazywania informacji na temat zdrowia pacjenta, w jego oczekiwaniu na trudne do przyjęcia decyzje kliniczne. W trzeciej części znajdziemy wywiady, które podejmują ważne problemy bioetyczne na poziomie popularnonaukowym, w tym m.in. problemy związane z ludzkim cierpieniem, prokreacją i powołaniem lekarskim. Wszystkie trzy części stanowią zwartą całość, której przyświeca idea bioetyki jako wiedzy moralno-praktycznej, służącej także obronie ludzkiego życia.

Złożoność zagadnień etycznych w obszarze biotechnologii, które zdominowały dzisiaj mass-media, politykę i medycynę, wskazuje na potrzebę ciągłego namysłu i poważnych dyskusji. W publikacji ks. S. Warzeszaka znajdziemy ważny wkład do debaty publicznej na polu bioetyki, gdyż autor stawia sobie za cel próbę sformułowania adekwatnej odpowiedzi na wyzwania bioetyczne naszych czasów. We wszystkich poruszanych zagadnieniach bioetycznych autor wykazuje głębokie zrozumienie ich kontekstu światopoglądowego i społecznego. Dzięki temu problematyka bioetyczna znajduje wiele wyważonych rozwiązań, dostępnych dla umysłowości uprzedzonej do światopoglądu chrześcijańskiego i do etyki katolickiej. Chociaż autor przedstawia problematykę bioetyczną z punktu widzenia etyki chrześcijańskiej i w całkowitej zgodności z nauczaniem Kościoła katolickiego, to jednak pozwala na rozwinięcie debaty, w której mogą się spotkać różne stanowiska i skonfrontować się z obiektywną prawdą o człowieku i wartości jego życia. Mimo jednoznaczności

stwierdzeń o charakterze doktrynalnym, debata bioetyczna pozostaje otwarta na poszukiwania wspólnego konsensu w istotnych dla człowieka i jego przyszłości rozwiązaniach. Jednak pozostaje krytyczna wobec dominujących trendów utilitarystycznych i redukcjonistycznych, które są nie do przyjęcia ze względu na ciężący na nich błąd antropologiczny, otwierający możliwość nadużyć biotechnologicznych i biomedycznych.

Interesujące będzie zwrócenie uwagi na przesłanie ideowe, które towarzyszy publikacji. Czytelnik zauważy zapewne preferencje filozoficzne i etyczne, jakie dominują w przekazie autora. Z jednej strony jest to egzystencjalizm, a z drugiej personalizm egzystencjalny i prudencjalny, obecny w niektórych nurtach bioetyki katolickiej. Egzystencjalna interpretacja doświadczenia postępu technologicznego, którą niezwykle gruntownie przeprowadził Martin Heidegger, pozwala dostrzec, jakim przeznaczeniem dla człowieka jest technika i jej władza nad przyrodą. Niemożliwość uniknięcia czy wstrzymania postępu techniki sugeruje, że człowiek zdany jest na postęp techniczny, nawet jeśli chciałby się przed nim świadomie ustrzec. Dotyczy to zwłaszcza narzędziowego charakteru techniki, ale także jej oddziaływania na ludzką cywilizację. Przede wszystkim zaś ontologiczny charakter materialnej determinacji techniki dobrze oddaje fakt, że człowiek jest na nią skazany. Wynika to z natury rzeczy i jej poddania władzy człowieka. Z kolei personalizm egzystencjalny i prudencjalny wyraźnie postuluje zdolność człowieka do panowania nad techniką oraz jej skutkami dla ludzkiego życia. Roztropność i wolność stanowią dwie wartości, które są absolutnie nierozłączne, by mogły spełnić właściwą funkcję w życiu człowieka jako odpowiedzialnego podmiotu działań technologicznych.

Przedmiotem uwagi czytelnika będzie z pewnością szeroko podejmowana w książce problematyka nihilizmu, jako nieodłącznego klucza do nowożytniej interpretacji ludzkiej egzystencji. Autor, sięgając do inspiracji sformułowanych przez Fryderyka Nietzschego, ukazał niezwykle niebezpieczną tendencję, która przekłada się na podejście współczesnego człowieka do własnego ciała, a nawet własnego życia. Jeśli wiązać sens życia wyłącznie z możliwością realizacji „woli mocy” – jak sugerował ojciec nowożytnego nihilizmu – wówczas choroba i cierpienie zakładają bezpośrednio eutanazję i zabójstwo każdego „życia niewartego życia”. Podobnie redukcjonizm biologiczny i utopia, pojmowane w swych skrajnych sformułowaniach, stanowią ideologiczne niebezpieczeństwo podważania wartości życia jako życia w konkretnej ludzkiej kondycji istnienia. Odrzucenie uwarunkowań realnego istnienia człowieka w świecie, a zarazem przeznaczonego do pełni istnienia w Bogu, prowadzi do nieskończonych nadużyć i stosowania przemocy wobec ludzkiego życia.

W odpowiedzi na obecny „stan ducha” cywilizacji zachodniej ks. S. Warze-
szak przytacza zasady etyczne, które zasługują na szczególną uwagę w obszarze
bioetyki. Są to zasady personalizmu prudencjalnego, nawiązujące do klasycy-
nych zasad kazuistyki, swoistych reguł działania, a zarazem uwzględniające
godność i powołanie osoby ludzkiej w relacji do Boga, do społeczności i wła-
snego podmiotu. Zostały one przytoczone w nowej, personalistycznej formule,
gdzie uwzględniona została egzystencjalna i prudencjalna logika podejścia do
problemów biomedycznych. Dzięki temu również klasyczne zasady całości, po-
dwójnego skutku, środków i celu, mniejszego zła, proporcjonalności środków
i zamiaru niebezpośredniego nabrały charakteru personalistycznego. Prowadzona
w nurcie personalistyczno-prudencjalnym refleksja bioetyczna ukazała w no-
wym świetle także relację między teologią i nauką oraz teologią moralną i bio-
etyką. Dodatkowe wzmocnienie zasad personalizmu prudencjalnego przynosi
odpowiedzialność za życie jako zasada absolutnie pierwotna i wydobywana
wciąż na nowo we współczesnej etyce. Autor, który przez wiele lat zajmował się
etyką odpowiedzialności w ujęciu Hansa Jonasa, stosuje ją w korelacji z aktu-
alnymi imperatywami bioetycznymi. Etyka odpowiedzialności za życie stanowi
ramy ideowe ogólnych rozważań nad ludzkim życiem, podporządkowanym im-
peratywom biotechnologicznym.

Godna odnotowania pozostaje jeszcze kwestia aplikacji ogólnych zasad bio-
etyki do przypadków szczególnych. Na przykładzie biotechnologii, choroby
AIDS oraz opieki paliatywnej i etyki umierania autor ukazał możliwości roz-
wiązywania złożonych kwestii bioetycznych przy zachowaniu pełnego posza-
nowania nienaruszalności życia ludzkiego, jego godności i nadprzyrodzonego
przeznaczenia. Szczególnie uważnie należałoby przyjrzeć się zasadom kierują-
cym działaniem lekarza w terminalnej fazie choroby pacjenta, stosowania terapii
przedłużającej jego życie i proporcjonalnego stosowania środków terapeutycz-
nych. Zaufanie do lekarza, do jego kompetencji i wiarygodności, znajduje pod-
stawy w osobowym odniesieniu do pacjenta. W ostatnim rozdziale książki autor
zamieścił wywiad, w którym porównał moralny i duchowy status lekarza i ka-
plana. Te dwie formy powołania wyróżniają się swoistym sposobem podejścia
do człowieka i pozostają w specjalnej relacji do jego fundamentalnych potrzeb.

Jeśli książka zasługuje na uwagę czytelnika, to przede wszystkim dlatego, że
jej autor staje po stronie absolutnej ochrony życia i dostarcza konkretnych odpo-
wiedzi na aktualne wyzwania w dziedzinie medycyny i biotechnologii. Można
w niej znaleźć interesującą lekturę naukową albo popularnonaukową. Została
ona tak pomyślana, by część popularna, którą stanowią wywiady, mogła być ko-
mentarzem do argumentacji bardziej złożonej, czy to na poziomie filozoficz-
nym, czy ściśle bioetycznym. Taki układ może jednak budzić sprzeciw tych,

którzy woleliby traktowanie problematyki na ściśle określonym poziomie, bądź naukowym, bądź popularnonaukowym. Aparat naukowy został ukryty w przypisach zamieszczonych na końcu książki, by nie obciążać zbytnio uwagi czytelnika, a jednocześnie precyzyjnie pokazywać źródła rozwijanych myśli. Cennym dodatkiem jest posłowie do książki, które ma za zadanie nakreślić w sposób popularnonaukowy, a zarazem porządkujący treść najważniejszych założeń doktrynalnych bioetyki w ujęciu Jana Pawła II. W ten sposób czytelnik otrzymuje dobre i twórcze opracowanie różnorodnych zagadnień bioetycznych na zróżnicowanym poziomie trudności pojmowania i zdolności przyswajania. Książka nie jest podręcznikiem bioetyki, tak jak mógłby na to wskazywać jej tytuł, lecz w niektórych szczegółowych tematach dobrze spełnia rolę bioetycznego *vademecum*.

Zdzisława S. Specht-Abramiuk, Warszawa

Josep-Ignasi SARANYANA, *Breve historia de la teologia en America Latina*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 2009, ss. XVI + 373.

Badania historii pozostają szczególnie ważnym a jednocześnie pasjonującym działem nauki i wiedzy. To sięganie do przeszłości ma jednak, czy przynajmniej winno mieć, pewne odniesienia do teraźniejszości, choćby jako nauka życia. Wyjątkowe jest jednak badanie dziejów jakiejś dyscypliny naukowej. Wymaga to odpowiednich narzędzi i metodologii badawczych.

W ten nurt wpisuje się prezentowane opracowanie, którego autor, Josep-Ignasi Saranyana, urodził się w Barcelonie w 1941 r. i jest profesorem historii teologii na Uniwersytecie Nawarry w Pampelunie. Jest też członkiem Papieskiego Komitetu Nauk Historycznych oraz członkiem korespondentem Królewskiej Akademii Historii w Madrycie i Akademii Historii Meksyku, Kolumbii, Peru i Puerto Rico. Opublikował m.in. wraz z J. L. Illanes znane i przełożone na wiele języków dzieło *Historia teologii* (2002).

Autor zamieszcza najpierw dedykację (s. VII), a następnie spis treści (s. IX-XIV) i podziękowania (s. XV-XVI). Po wprowadzeniu (s. XVII-XXIV) podaje jeszcze wykaz znaków i skrótów (s. XXV-XXVI). Całość rozprawy dzieli na trzy części. Książka została także podzielona na osiem rozdziałów, a te na dwustopniowe mniejsze zbiory tematyczne.

Pierwsza część nosi tytuł: *Teologia w okresie kolonialnym* (s. 1-144). Okres ten obejmuje trzy wieki, są to początki ewangelizacyjne (1493-1563). Ważnym etapem było przyjęcie nauczania Soboru Trydenckiego (1563-1619). Dalszym